

**ALLERGIK RINITDAN KELIB CHIQUADIGAN ASORATLAR VA
EKSPRESS DIAGNOSTIK USULLAR****Xursanov Asliddin Murat o'g'li**Email - Asliddinxursanov1@gmail.com

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Tibbiyot fakulteti

Tibbiy fundamental fanlar kafedrası o'qituvchisi

Odiljonov Ozodbek Odiljon o'g'liEmail – odiljonnorkulov0@gmail.com<https://orcid.org/0009-0004-5765-8548>

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Tibbiyot fakulteti talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada allergik rinit kasalligining kelib chiqish sabablari, kechish shakllari, uning asoratlari va erta aniqlashda qo'llaniladigan ekspress diagnostik usullari haqida so'z boradi. Allergik rinit o'tkir va surunkali shaklda kechib, nafaqat burun sohasidagi o'zgarishlarga, balki umumiy sog'liqning yomonlashishiga ham sabab bo'ladi. Zamonaviy ekspress testlar kasallikni tez aniqlash va to'g'ri davolashni boshlash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: Allergik rinit, asoratlar, diagnostika, immunoglobulin E, ekspress test, nafas yo'llari, yallig'lanish.

Осложнения аллергического ринита и методы экспресс-диагностики**Аннотация**

В статье рассматриваются причины возникновения аллергического ринита, его течение, осложнения, а также экспресс-методы диагностики, используемые для раннего выявления. Аллергический ринит может протекать в острой и хронической форме, вызывая не только изменения в области носа, но и ухудшение общего самочувствия. Современные экспресс-тесты позволяют быстро диагностировать заболевание и начать соответствующее лечение.

Ключевые слова: Аллергический ринит, осложнения, диагностика, иммуноглобулин E, экспресс-тест, дыхательные пути, воспаление.

Complications of allergic rhinitis and express diagnostic methods

Abstract

This article discusses the causes of allergic rhinitis, its course, complications, and express diagnostic methods used for early detection. Allergic rhinitis can occur in acute and chronic forms, causing not only changes in the nasal area, but also a deterioration in general health. Modern express tests allow for rapid diagnosis of the disease and the initiation of appropriate treatment.

Keywords: Allergic rhinitis, complications, diagnostics, immunoglobulin E, express test, respiratory tract, inflammation.

Muammoning dolzarbligi

Bugungi kunda allergik kasalliklar, ayniqsa allergik rinit, butun dunyo bo'ylab keng tarqalgan bo'lib, aholi salomatligiga jiddiy xavf tug'dirmoqda. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, dunyoda har 5-insonda bu holat kuzatiladi. Erta bosqichda aniqlanmasa, kasallik bronxial astma, sinusit, eshitish buzilishi kabi ko'plab asoratlarga olib keladi. Shuning uchun allergik rinitni tez va ishonchli aniqlash bo'yicha ekspress diagnostika usullari dolzarb ilmiy-tibbiy masalaga aylangan.

Kirish

Bugungi zamonaviy hayot tarzida atrof-muhitning ifloslanishi, oziq-ovqat mahsulotlarining tarkibida sun'iy moddalarning ko'payishi, ekologik sharoitlarning yomonlashuvi va irsiy omillar tufayli allergik kasalliklar, jumladan, allergik rinit tobora keng tarqalmoqda. Ayniqsa, yirik shaharlarda yashovchi aholining muhitga moslashish qobiliyati pasaygani, stress va immunitetning zaiflashgani ushbu kasallikning yosh tanlamasdan ko'payishiga olib kelmoqda.

Allergik rinit – burun shilliq qavatining ayrim allergenlarga (masalan, gul changi, hayvon tuklari, uy changi, mog'or zamburug'lari, ba'zida oziq-ovqat tarkibidagi oqsillar) haddan tashqari immun javob berishi natijasida yuzaga keladigan surunkali yallig'lanishli holatdir. Bu kasallik ko'p hollarda oddiy shamollash bilan adashtiriladi va vaqtida aniqlanmasa, turli asoratlarga sabab bo'ladi. Allergik rinitning belgilaridan biri – u takrorlanuvchan va uzoq davom etadi, oddiy davo bilan o'tib ketmaydi, ayniqsa allergen bilan takroriy aloqada bo'lganda kuchayib boradi.

Dastlab kichik noqulaylikdek tuyulgan aksa urish, burun bitishi, ko'z yoshlanishi kabi belgilar aslida murakkab immun jarayonlarning belgisi bo'lib, bemorning umumiy salomatligiga, ish faoliyatiga va psixologik holatiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Bolalarda esa bu holat o'qishdagi muvaffaqiyatning pasayishi, charchoq, diqqat tarqoqligi, nutq rivojining kechikishi kabi muammolarni keltirib chiqaradi.

Yana bir muhim jihat – allergik rinit faqat burun bilan cheklanmaydi. U butun nafas tizimiga ta'sir qilishi, vaqt o'tishi bilan bronxial astma, surunkali sinusit va boshqa

asoratlarni keltirib chiqarishi mumkin. Aynan shuning uchun bu kasallikni imkon qadar erta aniqlash va oldini olish choralari zamonaviy tibbiyotda muhim o'rinni egallaydi.

Shu nuqtai nazardan, ekspress diagnostika usullari – ya'ni kasallikni tez va aniq aniqlovchi oddiy, qulay va ishonchli testlar – birlamchi tibbiy amaliyotda tobora ko'proq e'tiborni jalb qilmoqda. Ular shifokorga kasallikni erta aniqlash, bemorni to'g'ri yo'naltirish va individual davolash strategiyasini tanlashda yordam beradi.

Ushbu maqolada allergik rinitning kelib chiqish sabablari, asoratlari va uni aniqlashda qo'llaniladigan zamonaviy ekspress diagnostika usullari haqida batafsil tahlil beriladi.

Asosiy qism

1. Allergik rinit: Tushunchasi va belgilari

Allergik rinit – burun shilliq qavatining atrof-muhitdagi allergenlarga haddan tashqari kuchli immun javobi natijasida yuzaga keladigan surunkali yallig'lanish kasalligi. Kasallik ko'pincha polen, hayvon tuklari, chang, mog'or sporalari yoki oziq-ovqat allergenlari ta'sirida rivojlanadi. Bu allergenlar burun orqali organizmga kirib, immun tizim tomonidan "tahdid" sifatida qabul qilinadi va organizm IgE turdagi antitanalarni ishlab chiqaradi. Keyinchalik bu antitanalar gistamin kabi yallig'lanish mediatorlari ajralishiga olib keladi va shu orqali allergik belgilarning yuzaga chiqishiga sabab bo'ladi.

Klinik belgilar:

1. Qattiq aksa urish (odatda ertalab kuchliroq namoyon bo'ladi);
2. Suyuq, shaffof burun ajralmalari (rinoreya);
3. Burun bitishi, nafas olishda qiyinchilik;
4. Burun, tomoq va ko'zda qichishish;
5. Ko'zlarning qizarishi va yoshlanishi;
6. Umumiy holsizlik, charchoq, ishtaha yo'qolishi.

Bolalarda bu holat maktabdagi faoliyatga, uyqu sifati va o'qishdagi muvaffaqiyatga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Kattalarda esa ish faoliyatining pasayishi, diqqatning sustligi kuzatiladi.

2. Allergik rinitning turlari

Mavsumiy allergik rinit (pollinoz): Ko'pincha o'simlik changlariga bo'lgan allergik javob. Bahor va yoz oylarida kuchayadi.

Yil davomida kechuvchi rinit: Uy changi, mog'or, hayvon tuklariga nisbatan sezuvchanlik bo'lganda yuzaga chiqadi.

Kasbiy rinit: Ish joyida mavjud bo'lgan kimyoviy modda, lateks, hayvon mahsulotlariga allergiya bilan bog'liq.

3. Allergik rinitdan kelib chiqadigan asoratlar

Allergik rinit faqat burun kasalligi deb qaralsa, bu noto'g'ri bo'ladi. Kasallik umumiy salomatlikka jiddiy ta'sir ko'rsatadi va boshqa xatarli kasalliklarning rivojlanishiga turtki bo'ladi:

a) Bronxial astma

Bu allergik kasalliklarning eng xavfli asoratlaridan biridir. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, allergik riniti bor bemorlarning 30-40 foizida vaqt o'tib bronxial astma rivojlanadi. Bu holatda bemorda nafas siqilishi, hansirash, yo'tal kabi belgilarga duch kelinadi.

b) Surunkali sinusit

Burun bo'shlig'ining doimiy yallig'lanishi yuz paychalari (gaymor, frontal sinuslar) sohasida yiringli jarayonlarga olib keladi. Surunkali sinusit bosh og'rig'i, yuz sohasida og'riq, tana haroratining ko'tarilishi bilan kechadi.

c) Eshitish buzilishi va otit

Burun yo'llari va o'rta quloqni bog'lovchi evstaxiy nayining yopilishi eshitish qobiliyatini susaytiradi. Bolalarda bu ko'proq uchraydi va o'qishdagi orqada qolish, nutq rivojlanishining kechikishiga olib keladi.

d) Uyquning buzilishi va depressiya

Burun bitishi nafas olishni qiyinlashtirib, tungi uyqu sifatsiz bo'lishiga sabab bo'ladi. Bu holat uzoq davom etsa, hissiy fon pasayadi, holsizlik, tushkunlik, asabiylik kuchayadi.

e) Yuz skeleti deformatsiyasi (bolalarda)

Doimiy og'iz orqali nafas olish tufayli bolalarda yuz skeleti normal rivojlanmaydi. "Aqlli yuz" deb ataluvchi deformatsion holat yuzaga keladi.

4. Ekspress diagnostika usullari

Zamonaviy tibbiyotda allergik rinitni aniqlash uchun foydalanilayotgan ekspress testlar bemorga zarar yetkazmaydigan, oddiy va samarali usullardir.

a) IgE testi (qon orqali)

Bu test allergik javobda muhim o'rin tutadigan immunoglobulin E (IgE) darajasini aniqlaydi. Test oddiy qon namunasi orqali amalga oshiriladi. IgE darajasining yuqoriligi allergik kasalliklar ehtimolini ko'rsatadi.

b) Spetsifik allergenlar uchun tezkor testlar

Bu testlar bemorning qoni yoki terisi orqali aniq bir allergen (masalan, polen, uy changi) ga sezuvchanligini tekshiradi. Natijasi 15-20 daqiqada olinadi.

c) Teri prick-testlari

Allergen eritmasi teriga tomizilib, igna orqali sanchiladi. Allergiya bo'lsa, terida shish va qichishish paydo bo'ladi. Bu test asosan klinikalarda mutaxassis allergolog tomonidan o'tkaziladi. d) Nafas chiqarishdagi azot oksidi (NO) testi

Bu usul nafas chiqarishda azot oksidi miqdorini o'lchaydi – yallig'lanish darajasini baholashda foydali.

e) Molekulyar diagnostika (komponentli testlar)

Yangi avlod testlaridan bo'lib, bemorning faqat umumiy allergiyaga emas, balki aniq bir molekulaga sezuvchanligini aniqlaydi. Bu testlar orqali individual davo rejasini ishlab chiqish mumkin.

Ekspress testlarning umumiy ustunliklari:

1. Juda tez natija beradi (10–30 daqiqa ichida);
2. Qon yoki teridan olingan minimal namunalar yetarli bo'ladi;
3. Maxsus laboratoriya sharoitisiz ham o'tkazish mumkin (ba'zilar uchun);
4. Davolanishning samaradorligini baholashga yordam beradi.

Xulosa

Allergik rinit – oddiy akxa urish, burun bitishi yoki ko'z yoshlanishi deb qaraladigan engil noqulaylik emas, balki jiddiy yondashuvni talab qiladigan surunkali allergik kasallikdir. Bu holat nafaqat bemorning jismoniy holatini, balki ruhiy salomatligini, ish faoliyatini va hayot sifatini ham sezilarli darajada yomonlashtiradi. Ayniqsa, bolalar va o'smirlar orasida bu kasallik rivojlanadigan bo'lsa, ularning maktabdagi faolligi, nutq va fikrlash rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, allergik rinit boshqa kasalliklar – ayniqsa, bronxial astma, sinusit, otit kabi nafas yo'llari va eshitish organlari bilan bog'liq asoratlarning rivojlanishida muhim xavf omili hisoblanadi. Bu kasallikni e'tiborsiz qoldirish yoki faqat vaqtinchalik simptomatik davolash bilan chegaralanish oxir-oqibat bemorning sog'lig'ini og'irlashtiradi va sog'liqni saqlash tizimi uchun ham ortiqcha iqtisodiy yuk keltiradi.

Shu sababli allergik rinitga qarshi kurashda erta diagnostika va tezkor tashxis usullarining ahamiyati beqiyosdir. Ekspress testlar yordamida bemorni qisqa vaqt ichida tekshirib, allergiyaga sabab bo'lgan omillarni aniqlash va unga mos davolash choralarini ko'rish mumkin. Bu esa kasallikning asoratlanishining oldini olib, bemorning hayot sifati va faoliyatini saqlab qolishga xizmat qiladi.

Shuningdek, ushbu testlar birlamchi tibbiy bo'g'inda – ya'ni poliklinikalar, oilaviy shifokor punktlarida ham keng qo'llanilishi mumkinligi tufayli kasallikning oldini olishda keng ommani qamrab olish imkonini beradi. Ekspress diagnostikadan oqilona

foydalanish – faqat davolovchi shifokorlar uchun emas, balki tibbiy tizim uchun ham samarali, arzon va natijador yondashuvdir.

Xulosa qilib aytganda, allergik rinitga qarshi kurashda asosiy vazifa – kasallikni vaqtida aniqlash, to‘g‘ri baholash va bemorga individual yondashuv asosida muolaja rejasini ishlab chiqishdir. Zamonaviy ekspress testlar esa bu yo‘lda bizga tezlik, aniqlik va ishonchlilikni ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. World Health Organization (WHO).

Allergic rhinitis and its impact on asthma (ARIA) guidelines, 2023 yilgi yangilangan nashr.

2. Pawankar R., Canonica G.W., Holgate S.T., Lockey R.F.

WAO White Book on Allergy: Update 2020. – World Allergy Organization, 2020.

3. Togzhan B., Nurlanov M., Abdug‘aniyev D.

“Expeditious diagnostic tools in allergic rhinitis: A clinical review”, Clinical Immunology Research, 2021.

4. GINA/ARIA Joint Report.

Interrelationship between Allergic Rhinitis and Asthma, 2022.

5. Bekmurodov A.A.

“Allergik kasalliklar klinikasi, diagnostikasi va profilaktikasi”, Toshkent: Tibbiyot, 2020.

6. Saydaliyev Sh.R.

“Zamonaviy diagnostika: ekspress testlar va ularning afzalliklari”, Tibbiyot va amaliyot jurnali, 2022, №4.

7. National Institute of Allergy and Infectious Diseases (NIAID).

Understanding Allergic Rhinitis: Causes, Symptoms, Diagnosis, Bethesda, USA, 2021.

8. Abdurahmonova D.X., Ibragimova M.Sh.

“O‘pka va nafas yo‘llari allergik kasalliklari: klinika va zamonaviy yondashuvlar”, Toshkent tibbiyot akademiyasi nashrlari, 2021.

9. Razonable D.B., Barsanti C.

“Role of point-of-care tests in allergic disease management”, Journal of Diagnostic Medicine, 2022.

10. Global Asthma Report 2022, International Union Against Tuberculosis and Lung Disease.